

Linguistic Abnormality With Emphasis on Threshold Theory, in Attar Manteq Al- Tayr

Mohammad Amin. Ehsani Estahbanati¹

1: Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature Education, Farhangian University, Tehran, Iran: ma.ehsani@cfu.ac.ir

Abstract: The present study explores the role of linguistic deviation in evoking intuitive and epistemic experiences for readers of mystical texts, focusing specifically on The Conference of the Birds by Attar of Nishapur. Anchored in the framework of Threshold Theory from cognitive linguistics, the research analyzes syntactic, semantic, and rhetorical anomalies as deliberate tools to transmit mystical experiences. Using a qualitative and interpretive methodology with a cognitive approach to language, the study examines selected verses containing linguistic irregularities. Drawing upon core concepts of Threshold Theory, conceptual metaphor, and cognitive blending, the analysis reveals that such deviations actively disrupt conventional meaning-making and propel the reader toward deeper interpretive engagement. These disruptions – marked by cognitive pauses, suspended meanings, and logical fractures – facilitate a transition from surface understanding to lived, intuitive insight. Rather than being mere violations of standard language, these deviations are foundational mechanisms that render truth experientially accessible. Threshold Theory thus provides a compelling framework for reinterpreting the language of mysticism, with broader implications for literary, linguistic, and rhetorical analysis.

Keywords: Linguistic Abnormality, Threshold Theory, Cognitive Linguistics, Rhetoric, Manteq Al-Tayr.

- M.A. Ehsani Estahbanati (2025). "Linguistic Abnormality With Emphasis on Threshold Theory, in Attar Manteq Al- Tayr". Semnan University: *Journal of Linguistic and Rhetorical Studies*. 16(42). 391-430.

Doi: [10.22075/ilrs.2025.37722.2660](https://doi.org/10.22075/ilrs.2025.37722.2660)

1. Introduction

Classical mystical works, especially *The Conference of the Birds* (*Manṭiq-ut-Ṭayr*) by 'Aṭṭār of Nishapur, stand as an example of this mode of expression. This work is significant not only for its semantic aspect but also for its linguistic texture, which creates new horizons for stylistic and cognitive analyses. In recent decades, new approaches within cognitive linguistics, particularly concepts such as “conceptual mapping”, “cognitive schemas”, and “threshold theory”, have made it possible to analyze the processes involved in understanding language and meaning more deeply. Within cognitive linguistics, threshold theory is based on the fact that understanding of complex and unfamiliar concepts (e.g., mystical concepts) requires a mental passage through “thresholds of understanding”. At the initial encounter with a text, these thresholds may generate cognitive resistance, but sustained and reflective engagement gradually paves the way for deeper comprehension (Evans, 2007: 101). In this regard, linguistic anomalies can be viewed as a tool which challenges the reader's mind to go beyond common linguistic and interpretive models, achieving a level of perception aligned with “intuitive insight” or even “cognitive transformation”. Accordingly, linguistic anomalies in texts such as *The Conference of the Birds* are not only mere violations of linguistic norms, but they also serve as efficient tools through which the author leads the audience from the surface of language toward the depths of spiritual experience. For this reason, a cognitive analysis of these anomalies, especially when relying on threshold theory, can open a new horizon for understanding the mystical linguistic mechanisms, in which the boundaries between language and experience, reason and intuition, and form and meaning are redefined in a fluid and dynamic way.

2. Literature Review

Collier (1989), in the article titled “A Methodological Critique of the Threshold Hypothesis”, offers a critical evaluation of the methodological pillars of this theory. She believes that the mere use of the threshold theory, without attention to contextual and cultural factors, can lead to misleading generalizations. However, the article emphasizes that the concept of a “threshold level of understanding” has considerable analytical value for analyzing how complex linguistic concepts are perceived. A more recent article, titled “Threshold Hypothesis and Executive Function: Insights from Saudi International School Bilinguals” (2023), by Mohammad Al-Ruwais and Abdulkarim Al-Qarni, published in 2023 in the Journal of the Association for Scientific Research in Human Resource Management, investigates the relationship between levels of linguistic proficiency and executive functioning among children at international schools in Saudi

Arabia. This study demonstrates that children who attain a threshold level of competence in both languages exhibit stronger performance in working memory, cognitive control, and mental flexibility. Among Persian-language studies, the article by Sayyad-Kuh and Shams al-Dini titled “An Examination of Structural Deviations in the Linguistic Elements of ‘Attār of Nishapur’s Ghazals Based on Geoffrey Leech’s Linguistic Theory” (2021) analyzes linguistic elements in *The Conference of the Birds*, concluding that the high frequency of newly formed Sufi compounds, as key stylistic features of ‘Attār’s ghazals, reflects his strong adherence to mystical values and principles. Khadijeh Bahrami, in her article “*The Stylistics of Attār’s The Conference of the Birds based on Halliday’s Functional Linguistics*” (2024), examines the ideational and interpersonal meta-roles present in the *Conference of the Birds*.

3. Methodology

In terms of subject, theoretical framework, and analytical method, the present study has significant differences from earlier research. Most existing studies on *The Conference of the Birds* and other mystical texts have concentrated on traditional stylistic analysis, literary arrays, or thematic analysis, while largely neglecting cognitive approaches. In some cases, linguistic anomalies have been addressed solely in terms of rhetorical features and linguistic deviation, without situating them within the cognitive processes of comprehension and meaning formation. On the contrary, this study uses threshold theory within cognitive linguistics as its primary framework and interprets linguistic anomalies not only as deviation from norms, but also as “mechanisms of cognitive transition” within linguistic and spiritual experience. This approach promotes the analysis of mystical language from description to cognitive explanation, demonstrating that ‘Attār’s language does more than invite contemplation; it actively involves the reader in a process of mental transformation. Therefore, through an integrative and innovative approach, this research offers a new understanding of the role of language in conveying mystical experience.

4. Results and Discussion

In *The Conference of the Birds*, language does not only function as a tool for conveying meaning, but also operates as a tool through which experience is generated, an experience that becomes accessible only by crossing linguistic and conceptual thresholds. The linguistic anomalies in the text do not prevent understanding; instead, they are intentionally built to draw the mind away from automatic and default modes of language, entering a stage of perception and intuition. This form of intuitive understanding differs from meaning recognition, as it results from a kind

of “cognitive transformation” activated by the anomalous functions of the text.

The present essay reveals that syntactic, semantic, and rhetorical anomalies are not deviations from standard language, but purposive mechanisms for activating the reader’s cognitive processes and their passage across perceptual thresholds toward deeper mystical experience. At the syntactic level, the omission of sentence elements, extreme inversion, and unusual constructions interrupt the reader’s cognitive flow when encountering a sentence. This interruption, particularly when meaning is not conveyed through a direct linguistic form, forces the mind to reconstruct the syntax and to generate a conceptual framework for meaning. This operation corresponds precisely to what threshold theory defines as movement from the linguistic level to the cognitive level. At the semantic level, anomalies, including the use of opposing concepts, illogical meaning-generating compounds, and multi-meaning expressions, confront the mind with paradoxes that make direct comprehension impossible. Such anomalies create a context for cognitive growth and the achievement of epistemic experience. At the rhetorical level, ‘Attār takes advantage of devices such as *Īhām* (ambiguity), expansive metaphors, surreal images, and rhetorical contradictions to develop the emotional and perceptual structures of the reader. Numerous verses in *The Conference of the Birds* are constructed in a way that meaning emerges not only at the overt linguistic level, but also within the reader’s experiential and affective domain. In the threshold theory, this type of interpretation results from the activation of deeper cognitive and metaphorical layers of the mind.

سال شانزدهم - شماره ۴۲ - زمستان ۱۴۰۴

صفحات ۳۹۱-۴۳۰ (مقاله پژوهشی)

تاریخ: وصول ۱۴۰۴/۰۲/۲۱ بازنگری ۱۴۰۴/۰۴/۱۸ پذیرش ۱۴۰۴/۰۴/۲۱

ناهنجاری زبانی با تکیه بر نظریه آستانه در منطق الطیر عطار

محمدامین احسانی اصطهباناتی^۱

ma.ehsani@cfu.ac.ir

۱: استادیار گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران.

چکیده: هدف این پژوهش، بررسی نقش ناهنجاری‌های زبانی، در شکل‌گیری تجربه‌های شهودی و معرفتی، در مخاطب متون عرفانی، به‌ویژه منطق الطیر عطار نیشابوری، با تکیه بر نظریه آستانه، در زبان‌شناسی شناختی است. در این مطالعه، تلاش شده است تا ناهنجاری‌های نحوی، معنایی و بلاغی، به‌عنوان ابزارهایی فعال، در انتقال تجربه عارفانه، مورد تحلیل قرار گیرند. این پژوهش، با روش کیفی، تحلیلی و تأویلی و بر پایه رویکرد شناختی به زبان، انجام شده است. داده‌های بررسی‌شده، گزیده‌هایی از ابیات کلیدی منطق الطیر هستند که دارای ناهنجاری‌های زبانی‌اند. تحلیل نمونه‌ها، با اتکا به مفاهیم بنیادین نظریه آستانه، استعاره مفهومی و ترکیب شناختی، انجام شده است. یافته‌های پژوهش، نشان می‌دهد که ناهنجاری‌های زبانی، مخاطب را از سطح دریافت زبانی، به سطحی فعال از بازسازی معنا، سوق می‌دهند. این انتقال، از طریق توقف‌های شناختی، تعلیق معنا، شکستن نظم منطقی و گشودن فضای تأویل، ممکن می‌شود. مخاطب، در مواجهه با این ناهنجاری‌ها، از آستانه درک سطحی، عبور کرده و وارد تجربه‌ای زیسته، درونی و شهودی می‌شود. ناهنجاری‌های زبانی در متون عرفانی، نه تنها اختلال در زبان معیار، بلکه سازوکاری بنیادین، برای تجربه‌پذیر ساختن حقیقت‌اند. نظریه آستانه شناختی، به‌خوبی توضیح می‌دهد که این ناهنجاری‌ها، چگونه درک شهودی و معرفتی را ممکن می‌سازند. کاربرد این نظریه، چشم‌اندازی نو، برای تحلیل زبان عرفانی، فراهم می‌کند و می‌تواند در مطالعات ادبی، زبان‌شناختی و بلاغی، گسترش یابد.

کلیدواژه: ناهنجاری زبانی، نظریه آستانه، زبان‌شناسی شناختی، بلاغت، منطق الطیر.

- احسانی اصطهباناتی، محمدامین (۱۴۰۴). «ناهنجاری زبانی با تکیه بر نظریه آستانه در منطق الطیر عطار». دانشگاه

سمنان: مطالعات زبانی و بلاغی. ۱۶(۴۲). ۳۹۱-۴۳۰.

Doi: [10.22075/jlrs.2025.37722.2660](https://doi.org/10.22075/jlrs.2025.37722.2660)

۱. مقدمه

زبان عرفانی، یکی از گونه‌های زبانی پیچیده و غنی، در سنت ادبیات فارسی، به شمار می‌آید؛ زبانی که در پی بیان تجربه‌ای است که ذاتاً فراتر از چارچوب‌های عقلانی، زبانی و مفهومی رایج قرار دارد. در چنین متونی، معنا نه به صورت مستقیم، بلکه در لایه‌هایی از ایهام، تمثیل، رمز و پارادوکس پنهان می‌ماند. یکی از ویژگی‌های بارز این زبان، بهره‌گیری آگاهانه از ناهنجاری‌های زبانی است که با عبور از هنجارهای زبان معیار، تجربه‌ای شناختی- زیباشناختی را برای مخاطب رقم می‌زند. در ساختار زبان عرفانی، فرایند تأویل به عنوان انتقال از یک بافت به بافتی دیگر تعریف می‌شود؛ الگویی که در گونه‌های متنوعی از متون عرفانی شناسایی شده و می‌تواند به عنوان ویژگی بنیادی زبان عرفان تلقی شود (محمدی کله‌سر، ۱۴۰۳: ۱۵۷-۱۵۸). متون عرفانی کلاسیک، به‌ویژه اثر برجسته منطق‌الطیر اثر عطار نیشابوری، نمونه‌ای ممتاز از این شیوه بیانی محسوب می‌شوند؛ منطق‌الطیر اثری است که نه تنها از نظر معنایی، بلکه از حیث زبانی نیز، بستری برای گشودن افق‌های تازه‌ای در تحلیل‌های سبک‌شناختی و شناختی فراهم می‌آورد. در دهه‌های اخیر، رویکردهای نوین در زبان‌شناسی شناختی، به‌ویژه مفاهیمی همچون «نقشه‌برداری مفهومی»، «طرح‌واره‌های شناختی» و «نظریه آستانه»، امکان تحلیل عمیق‌تری از فرایندهای درک زبان و معنا را فراهم کرده‌اند. نظریه آستانه در زبان‌شناسی شناختی، بر این ایده استوار است که درک مفاهیم پیچیده و غیرمعمول (همچون مفاهیم عرفانی) نیازمند عبور ذهنی از «آستانه‌های فهم» است؛ آستانه‌هایی که در برخورد نخست با متن ممکن است با مقاومت شناختی همراه باشند؛ اما در مواجهه مکرر و تأمل‌برانگیز، به تدریج راه را برای درک عمیق‌تر باز می‌کنند (Evans, 2007: 101). در این راستا، ناهنجاری‌های زبانی را می‌توان به مثابه ابزاری دید که ذهن خواننده را به چالش می‌کشد تا از الگوهای رایج زبانی و تفسیری فراتر رود و به سطحی از ادراک دست یابد که با «ادراک شهودی» یا حتی «تحول شناختی» همراه است. با این نگاه، ناهنجاری‌های زبانی در متونی مانند منطق‌الطیر نه تنها انحراف

از هنجارهای زبانی نیستند، بلکه ابزاری کارآمد در دست مؤلف هستند تا مخاطب را از سطح زبان به عمق تجربه معنوی هدایت کنند. از همین رو، تحلیل شناختی این ناهنجاری‌ها، به‌ویژه با تکیه بر نظریه آستانه، می‌تواند چشم‌انداز تازه‌ای برای فهم سازوکارهای زبانی عرفانی فراهم آورد؛ چشم‌اندازی که در آن، مرز میان زبان و تجربه، منطق، شهود، فرم و معنا به‌نحوی سیال و پویا مندرج‌باز تعریف می‌شود. در ادبیات نظری معاصر، تلاش‌هایی برای تحلیل متون ادبی به‌ویژه متون عرفانی با رویکردهای شناختی صورت گرفته است. باین‌حال، بهره‌گیری مشخص از نظریه آستانه در تحلیل ناهنجاری‌های زبانی متون عرفانی، به‌ویژه در آثار عطار، هنوز در پژوهش‌های فارسی زبان، جای کار بسیاری دارد. این مقاله درصدد است تا این خلأ را با تحلیل ساختاری و مفهومی بخشی از *منطق الطیر* با تمرکز بر گونه‌های گوناگون ناهنجاری زبانی و تأثیر آن‌ها بر فرایند فهم و تجربه خواننده پر کند. پرسش اصلی این پژوهش آن است که چگونه ناهنجاری‌های زبانی در *منطق الطیر*، بر اساس نظریه آستانه، موجب تحریک شناختی مخاطب و عبور او از مرزهای متعارف فهم می‌شوند؟ هدف این پژوهش، ارائه مدلی تحلیلی برای تبیین چگونگی عملکرد زبانی در انتقال تجربه‌های عرفانی است که صرفاً با مدل‌های زبان‌شناسی سنتی قابل تبیین نیستند. با ادغام نظریه‌های نوین زبان‌شناسی شناختی و متون کلاسیک عرفانی، این مقاله تلاشی است برای پر کردن شکاف میان مطالعات زبان‌شناسی مدرن و متون کهن و برای ارائه درکی نوین از زبان عرفانی به‌مثابه یک پدیده شناختی پیچیده است. ضرورت انجام این پژوهش از آن‌جا ناشی می‌شود که متون عرفانی فارسی، به‌ویژه *منطق الطیر*، حامل ساختارهای زبانی پیچیده و فرامفهومی هستند که با روش‌های سنتی زبان‌شناسی به‌خوبی تبیین‌پذیر نیستند. تلفیق نظریه آستانه در زبان‌شناسی شناختی با تحلیل ناهنجاری‌های زبانی، امکان نگاهی نو به سازوکارهای معنایی و شناختی این متون را فراهم می‌آورد. لذا، این پژوهش، درصدد پر کردن خلأ موجود در تحلیل‌های شناختی - زبان‌شناختی ادبیات عرفانی فارسی است و می‌تواند به درک عمیق‌تری از زبان و تجربه معنوی در این آثار منجر شود.

روش این پژوهش کیفی، توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر رویکرد زبان‌شناسی شناختی است. داده‌های پژوهش از متن *منطق الطیر* عطار انتخاب شده‌اند و با تمرکز بر نمونه‌هایی از ناهنجاری‌های زبانی (از جمله ناهنجاری نحوی، معنایی و بلاغی) مورد تحلیل قرار می‌گیرند. چارچوب نظری تحلیل، مبتنی بر نظریه آستانه و مفاهیم مرتبط با پردازش شناختی زبان است. هدف روش‌شناسی، تبیین چگونگی گذار مخاطب از آستانه‌های فهم زبانی، به تجربه معنوی، از طریق سازوکارهای شناختی موجود در متن است.

۲. پیشینه پژوهش

ویرجینا کالیر در مقاله‌ای با عنوان «A Methodological Critique of the Threshold Hypothesis» (1989) به بررسی انتقادی پایه‌های روش شناختی این نظریه پرداخته است. وی معتقد است که کاربرد صرف نظریه آستانه بدون در نظر گرفتن عوامل زمینه‌ای و فرهنگی، می‌تواند منجر به تعمیم‌های نادرست شود. با این حال، مقاله تأکید می‌کند که مفهوم "سطح آستانه فهم" برای تحلیل نحوه ادراک مفاهیم پیچیده در زبان، هنوز کارایی زیادی دارد. در مقاله‌ای جدیدتر، با عنوان «Threshold Hypothesis and Executive Function: Insights from Saudi International School Bilinguals» (2023) اثر محمدالرویس و عبدالکریم القرنی، منتشر شده در نشریه *انجمن پژوهش‌های علمی مدیریت منابع انسانی* در سال ۲۰۲۳، تأثیر سطح تسلط زبانی بر عملکرد اجرایی کودکان در مدارس بین‌المللی عربستان سعودی بررسی شده است. نتایج نشان می‌دهد که کودکانی که به سطح آستانه‌ای از تسلط در هر دو زبان رسیده‌اند، در حوزه‌های حافظه کاری، کنترل شناختی و انعطاف ذهنی، عملکرد بهتری دارند. از میان پژوهش‌های زبان فارسی نیز می‌توان به مقاله صیادکوه و شمس‌الدینی با عنوان «بررسی هنجار‌گزینی‌های ساختاری در عناصر زبانی غزلیات عطار نیشابوری؛ براساس نظریه زبان‌شناختی جفری لیچ» (۱۴۰۰) اشاره کرد. در این تحقیق، نویسندگان به تحلیل عناصر زبانی در *منطق الطیر* پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد بسامد زیاد ترکیبات نوساخته صوفیانه در غزلیات عطار که از

برجستگی‌های سبکی غزل وی به شمار می‌آید، نشان‌گر این نکته است که عطار، شاعری متعهد به ارزش‌ها و اصول عرفانی است. خدیجه بهرامی نیز در مقاله‌ای با عنوان «سبک‌شناسی منطق الطیر عطار بر اساس آرای هلیدی» (۱۴۰۳) به تحلیل فرانش‌های اندیشگانی و بینافردی در منطق الطیر پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که عطار با استفاده از فرایندهای زبانی خاص، مفاهیم عرفانی را به گونه‌ای بیان می‌کند که مخاطب را به مشارکت فعال در درک معنا، دعوت می‌کند. نتایج تحقیق، بیانگر آن است که از میان شش فرایند اندیشگانی، فرایند مادی، بیشترین بسامد و فرایند رفتاری، کمترین بسامد را در این منظومه داراست. باقری و همکاران نیز در پژوهشی با عنوان «طرح‌واره حرکتی در منطق الطیر عطار» به بررسی استعاره «سلوک، حرکت» پرداخته‌اند. پژوهششان، نشان می‌دهد که عطار، با استفاده از طرح‌واره‌های حرکتی، مسیر سلوک عرفانی را به صورت استعاری، به تصویر می‌کشد. مرور مطالعات پیشین نشان داد که هرچند تحلیل ناهنجاری‌های زبانی و کاربرد زبان‌شناسی شناختی در متون عرفانی مورد توجه قرار گرفته‌اند، ترکیب این دو رویکرد با نظریه آستانه برای تحلیل متونی مانند منطق الطیر عطار کمتر مورد بررسی قرار گرفته است.

پژوهش حاضر، از حیث موضوع، چارچوب نظری و روش تحلیل، با تحقیقات پیشین، تفاوت‌های معناداری دارد. بیشتر پژوهش‌های پیشین درباره منطق الطیر یا سایر متون عرفانی، بر سبک‌شناسی سنتی، بررسی آرایه‌های ادبی یا تحلیل محتوایی، متمرکز بوده‌اند و کمتر به تحلیل رویکرد شناختی پرداخته‌اند. برخی نیز صرفاً ناهنجاری‌های زبانی را در سطح بلاغت و هنجارشکنی زبانی بررسی کرده‌اند، بی‌آن‌که آن‌ها را در بستر فرآیندهای شناختی درک و معناسازی، قرار دهند. در مقابل، این تحقیق، با تکیه بر نظریه آستانه در زبان‌شناسی شناختی، ناهنجاری‌های زبانی را نه به عنوان صرفاً انحراف از هنجار، بلکه به مثابه «مکانیزم گذار شناختی» در تجربه‌گری زبانی و معنوی تفسیر می‌کند. این نگاه، تحلیل زبان عرفانی را از سطح توصیف به سطح تبیین شناختی، ارتقا می‌دهد و نشان می‌دهد که زبان عطار، نه تنها مخاطب را به تأمل، وامی‌دارد، بلکه او را

درگیر فرآیند تحول ذهنی می‌سازد. از این رو، این پژوهش با رویکردی تلفیقی و نوآورانه، درک تازه‌ای از نقش زبان، در انتقال تجربه عرفانی ارائه می‌دهد.

۳. مبانی نظری

۳-۱. نظریه آستانه، در زبان‌شناسی شناختی

نظریه آستانه^۱ یکی از مفاهیم نوین در زبان‌شناسی شناختی است که با هدف تبیین چگونگی عبور ذهن انسان از مرحله‌ای به مرحله‌ای دیگر در فهم زبان، معنا و تجربه، معرفی شده است. در اصل، این نظریه در حوزه آموزش زبان دوم مطرح شد و بعدها در زبان‌شناسی شناختی گسترش یافت تا بخشی از درک معنایی، ادراک استعاری و شناخت بینامتنی را تبیین کند (Walker, 2013: 248). مفهوم اصلی آن بر این فرض استوار است که فهم یک پدیده زبانی یا مفهومی، مستلزم عبور از سطحی از درک پایه به درک پیشرفته‌تری است که معمولاً با یک «آستانه شناختی» همراه است (Schmid, 2011: 612). Ungerer, (2011: 612). نظریه آستانه‌ای، اغلب با رویکردهای پساساختارگرا و نظریه‌های خواننده‌محور هم‌خوانی دارد و نشان می‌دهد که درک این مفاهیم، نقطه عطفی در رشد فکری دانشجویان رشته‌ی ادبیات است (Corrigan, 2019: 21). در حقیقت، نظریه آستانه مدلی انعطاف‌پذیر با قابلیت انطباق بر بافت‌های مختلف تحلیل‌های زبانی است (Feinauer, Hall-Kenyon, & Davison, 2016: 267). زبان در این دیدگاه نه فقط ابزار انتقال معنا، بلکه بازتابی از طرز تفکر و ادراک جهان است. از این رو، تسلط بیشتر به زبان‌ها می‌تواند ظرفیت‌های شناختی بیشتری فعال کند (Sandoval-Cruz & Solano-Campos, 2020: 3). در زبان‌شناسی شناختی، آستانه به عنوان سطحی از مقاومت ذهنی در برابر معنای غیرمستقیم یا پیچیده تعریف می‌شود. در مواجهه با زبان‌هایی که ساختارهای نامتعارف دارند - مانند زبان عرفانی، استعاری یا شاعرانه - ذهن مخاطب در ابتدا با ناآشنایی یا ابهام مواجه می‌شود. عبور از این مرحله، نیازمند فعال‌سازی طرح‌واره‌های شناختی پیشرفته‌تر، استفاده از دانش ضمنی،

تجربه زیباشناختی و فرآیندهای تطبیقی معنایی است. به تعبیر دیگر، نظریه آستانه ناظر بر آن لحظه یا مرز شناختی است که مخاطب باید از آن عبور کند تا بتواند معانی نهفته در ساختار زبانی پیچیده را دریابد. در چارچوب شناختی، درک معنا نه یک امر ایستا، بلکه فرآیندی پویا و وابسته به تعامل بین زبان و ساختارهای مفهومی ذهن است (Evans & Green, 2006). بر این اساس، هنگامی که متن دارای بار معنایی زیاد، ساختار زبانی غیرهنجاری یا مفاهیم شهودی است، مخاطب برای فهم آن باید فراتر از دانش زبانی عمومی خود عمل کند. نظریه آستانه، این لحظه عبور ذهنی را همچون یک مرحله ضروری در فرآیند معناسازی تلقی می‌کند (Ricciardelli, 1992: 307). کاربرد این نظریه در تحلیل متون عرفانی، اهمیت مضاعفی می‌یابد؛ زیرا در چنین متونی، زبان اغلب فراتر از منطق روزمره عمل می‌کند و معانی ضمنی، استعاره‌ای و رمزآلود بر بیان صریح غلبه دارد (Cook, 1990: 62)؛ بنابراین، مخاطب باید از طریق درگیر شدن با ناهنجاری‌های زبانی، به تدریج از آستانه‌ای عبور کند که فهم عمیق‌تر و شهودی‌تری را ممکن می‌سازد. این گذار نه تنها شناختی، بلکه تجربه‌ای نیز هست؛ تجربه‌ای که مخاطب را از سطح صرفاً زبانی به سطح معنوی و احساسی ارتقا می‌دهد. در پژوهش‌های شناختی، این نظریه اغلب در کنار مفاهیمی چون «سطوح پردازش معنا»^۱ و «طرحواره‌های مفهومی»^۲ بررسی می‌شود. بر اساس مطالعات لیکاف و جانسون (1999)، فهم استعاره‌ها و مفاهیم انتزاعی نیز تابع عبور از آستانه‌های مفهومی است؛ به گونه‌ای که مخاطب باید بر مبنای تجربه بدنی، فرهنگی و زبانی خود، معنا را بازسازی کند (Lakoff, Johnson, 2003: 7). این دیدگاه با نظریه آستانه همسوست؛ زیرا هر دو بر فعال‌سازی ساختارهای شناختی برای فهم زبان تأکید دارند. در متون عرفانی مانند *منطق الطیر*، مفاهیم بلند عرفانی مانند فنا، سلوک، توحید و عشق الهی به شیوه‌هایی بیان می‌شوند که به‌طور مستقیم قابل درک نیستند. ناهنجاری‌های زبانی - از قبیل جابجایی نحوی، تضاد

-
1. depth of processing
 2. conceptual schemas

معنایی، ابهام و پارادوکس در حکم آستانه‌هایی هستند که ذهن خواننده را مجبور می‌کنند تا از مسیر درک متعارف فراتر رود و با بهره‌گیری از تجربه معنوی و دانش ضمنی، به معنای نهفته برسد. به‌طور خلاصه، نظریه آستانه در زبان‌شناسی شناختی بر اهمیت «لحظه گذار شناختی» در فرآیند فهم تأکید دارد؛ لحظه‌ای که ذهن با چالش روبه‌رو می‌شود و تنها از طریق فعالیت فعالانه و انعطاف‌پذیر شناختی، قادر به عبور از آن خواهد بود. این نظریه در تحلیل متون پیچیده و نمادین، به‌ویژه در حوزه عرفان اسلامی، ابزاری مؤثر برای تبیین چگونگی تعامل میان ساختارهای زبانی غیرهنجاری و درک شهودی مخاطب فراهم می‌آورد.

۲-۳. مفهوم ناهنجاری زبانی

یکی از مفاهیم کلیدی در تحلیل زبان ادبی، به‌ویژه متون شاعرانه و عرفانی، «ناهنجاری زبانی»^۱ است. این مفهوم نخستین بار در مطالعات سبک‌شناسی کلاسیک توسط محققانی چون جفری لیچ^۲ مطرح شد و بعدها با ورود رویکردهای شناختی به زبان‌شناسی و سبک‌شناسی، در قالبی نوین بازتعریف گردید. ناهنجاری زبانی، به‌طور کلی، به مواردی اطلاق می‌شود که نویسنده یا شاعر به‌صورت آگاهانه از قواعد و هنجارهای زبانی رایج عدول می‌کند تا جلوه‌ای خاص از معنا، حس یا تجربه را در ذهن مخاطب ایجاد کند (Lee, 2001:57). در سبک‌شناسی شناختی، ناهنجاری زبانی نه تنها به‌عنوان یک ابزار بلاغی بلکه به‌مثابه یک راهبرد شناختی تلقی می‌شود. این دیدگاه بر آن است که ذهن انسان در مواجهه با متن نابهنجار، به‌طور خودکار دچار توقف، بازنگری و تلاش برای بازسازی معنا می‌شود. ناهنجاری و ساختارشکنی زبانی در متون عرفانی، خاصه در شعر عطار، آن‌گونه که دهقان و صدیقی لیقوان (۱۳۹۲: ۴۲) اشاره کرده‌اند، تلاشی است برای گذر از زبان معیار به‌سوی تجربه‌ای تأویلی و پویای معنویت؛ تجربه‌ای که با ناهنجاری زبانی و برهم‌زدن نظم‌های عقلانی و دینی فعال

1. Linguistic Deviation
2. Leech, 1969

می‌شود. این فرآیند، باعث افزایش «توجه شناختی» به متن شده و زمینه را برای درک عمیق‌تر و تجربه‌ای‌تر معنا فراهم می‌سازد (Mazzoni, 2007: 110). به بیان دیگر، ناهنجاری زبانی شکلی از تحریک شناختی است که ذهن مخاطب را به چالش می‌کشد و او را به مشارکت فعال در تولید معنا دعوت می‌کند (صفوی، ۱۳۸۳: ۱۲۳). ناهنجاری‌های زبانی در سبک‌شناسی شناختی به چند دسته کلی تقسیم می‌شوند که عبارت‌اند از:

- ناهنجاری نحوی: تغییر در ساختار جمله، حذف یا جابه‌جایی اجزای دستوری (مانند حذف فعل یا تقدم مفعول بر فاعل).
- ناهنجاری معنایی: استفاده از ترکیبات غیرمنطقی یا استعاره‌های بسیار فشرده (مانند مرگ جان).
- ناهنجاری واژگانی: استفاده از واژگان غریب، ساخت واژه‌های ابداعی یا استفاده از واژگان رایج در معنایی متفاوت.
- ناهنجاری بلاغی: کاربرد افراطی در آرایه‌هایی مانند تضاد، تناقض، تکرار یا ایهام.

در متون عرفانی، این ناهنجاری‌ها نه تنها جنبه زیبایی شناختی دارند، بلکه عملکردی معرفتی نیز ایفا می‌کنند. به‌ویژه در متونی چون منطق الطیر، ناهنجاری زبانی ابزار اصلی برای بیان تجربه‌هایی است که ذاتاً از مرزهای زبان منطقی عبور کرده‌اند. عطار از طریق این ناهنجاری‌ها، نه تنها مخاطب را به تأمل وامی‌دارد، بلکه او را درگیر نوعی مشارکت ذهنی در فرآیند تأویل می‌کند؛ مشارکتی که به تجربه عرفانی نزدیک می‌شود. از منظر شناختی، این ناهنجاری‌ها را می‌توان به‌عنوان «تحریک‌های مرزی» در نظر گرفت که فرد را وادار می‌کنند از منطقه آسایش زبانی خود، خارج شده و از ظرفیت‌های ذهنی پیچیده‌تر، برای فهم، استفاده کند (Talmy, 2000: 90). به عبارت دیگر، ناهنجاری زبانی در حکم «مکانیزم گذار» از سطح فهم عادی به سطح شهودی است که با نظریه آستانه هم‌راستا می‌گردد. مخاطب در مواجهه با جمله‌ای نابهنجار، ناگزیر است بر اساس

طرح‌واره‌های ذهنی خود، معنایی جدید خلق کند و این خلق معنا، خود نوعی تجربه شناختی است. نکته مهم در سبک‌شناسی شناختی این است که ناهنجاری زبانی، به‌ویژه در متون عرفانی، برخلاف انحراف‌های زبان روزمره، نشان از بی‌نظمی یا نقص ندارد؛ بلکه بخشی از نظام پیچیده‌ای از معناست که آگاهانه طراحی شده است (Walker, 2013: 250). به‌قول پیتر استاک‌ول^۱ هرچه ناهنجاری بیشتر، آستانه شناختی قوی‌تر و تجربه معناسازی عمیق‌تر خواهد بود (Kövecses, 2010: 109). تحلیل ناهنجاری زبانی در سبک‌شناسی شناختی به ما اجازه می‌دهد تا سازوکار تعامل میان زبان و ذهن را در متونی چون *منطق الطیر* بهتر درک کنیم؛ متونی که معنا را از طریق هنجارشکنی زبانی و ساختارگزینی بیانی منتقل می‌کنند. فهم این ناهنجاری‌ها، تنها زمانی میسر است که تحلیل‌گر بتواند با فعال‌سازی سازوکارهای شناختی، ساختارهای زیرین معنا را بازسازی کند. این بازسازی، خود همان چیزی است که نظریه آستانه از آن به‌عنوان «لحظه عبور» یاد می‌کند. در نتیجه، ناهنجاری زبانی در سبک‌شناسی شناختی نه تنها ابزاری برای انتقال معنا، بلکه سازوکاری برای ایجاد معنا در ذهن مخاطب است. این ناهنجاری‌ها، با تکیه بر اصول شناختی و طرح‌واره‌های زبانی، ذهن را از حالت دریافت منفعل به حالت درک فعال و خلاق سوق می‌دهند و از این‌رو در تحلیل متون عرفانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند.

۳-۳. جایگاه زبان عرفانی در نظریه‌های شناختی معاصر

زبان، کاربرد و محدودیت‌های آن در خلال مباحث عرفانی، همواره یکی از پیچیده‌ترین موضوعات بوده است. زبان عرفانی که ریشه در تجربه درونی عارف دارد، برای بازگویی تجربه‌ای عرفانی، بر بستری از واژگان از پیش موجود با معانی نو یافته و نیز بر نمادها و استعاره‌ها قرار گرفته است. مجموعه درهم‌تنیده واژگان و نمادها که بر شالوده تجربه درونی عارف استوار شده، زبان عرفانی را قوام بخشیده است (شاه محمدی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۸۱). زبان عرفانی همواره یکی از گونه‌های زبانی دستوار برای

1. Stockwell, 2009

تحلیل علمی به شمار آمده است؛ زبانی که در آن، مرز میان معنا و نماد، عقل و شهود، کلام و سکوت و حضور و غیاب همواره در نوسان است. نظریه‌های سنتی زبان‌شناسی، به‌ویژه از نوع ساخت‌گرا و توصیفی، توانایی کافی برای تبیین کارکردهای زبانی در متون عرفانی را نداشتند (Talmy, 2000:72). با ظهور زبان‌شناسی شناختی و به‌ویژه توسعه نظریه‌هایی مانند استعاره مفهومی، طرح‌واره‌های شناختی، فضا‌های ذهنی و نظریه آستانه، افق تازه‌ای برای تحلیل و فهم زبان عرفانی گشوده شد. در این چارچوب، زبان عرفانی نه تنها به عنوان یک ابزار ارتباطی، بلکه به مثابه سازوکار شناختی و تجربی بازخوانی می‌شود. زبان‌شناسی شناختی بر آن است که معنا از طریق تجربه بدنی، تعامل با جهان و ساختارهای ذهنی شکل می‌گیرد (Lakoff & Johnson, 2003). این رویکرد برخلاف دیدگاه‌های صوری که معنا را وابسته به رابطه‌های منطقی در زبان می‌دانند، بر بدنمندی^۱ بودن معنا تأکید دارد. در این فضا، زبان عرفانی به‌ویژه متونی چون *منطق الطیر*، به مثابه بازتاب تجربه زیسته و درونی سالک، نه در سطح گزارش، بلکه در سطح بازسازی تجربه عرفانی ظاهر می‌شود.

در نظریه استعاره مفهومی^۲ زبان استعاری ابزار اصلی برای بیان مفاهیم انتزاعی است. استعاره‌هایی چون «عشق، آتش است» یا «سفر، سلوک است»، از جمله ساختارهایی هستند که در زبان عرفانی بارها و به اشکال مختلف تکرار می‌شوند. در این دیدگاه، استعاره صرفاً آرایه‌ای بلاغی نیست، بلکه راهی است برای سازمان‌دهی تجربه و ساخت معنا (Yaden et al, 2016: 249). عطار با بهره‌گیری از زنجیره‌ای از استعاره‌های شناختی، تجربه‌ای را بازنمایی می‌کند که در قالب زبانی عقل محور و صریح نمی‌گنجد. یکی دیگر از نظریه‌های شناختی مرتبط با تحلیل زبان عرفانی، *Mental Space Theory* است که توسط فوسن^۳ ارائه شد. این نظریه بر آن است که ذهن انسان در

1. embodied

2. Conceptual Metaphor Theory

3. Fauconnier, 1997

مواجهه با پدیده‌های پیچیده، فضا‌های ذهنی جداگانه‌ای می‌سازد تا مفاهیم مختلف را پردازش کند. در متون عرفانی، این فضا‌های ذهنی به شدت فعال می‌شوند: پرنده‌ها به مثابه انسان، سیم‌غ به عنوان تجلی ذات حق و بیابان به عنوان میدان رهایی ذهن و دل. مخاطب در فرآیند خوانش، با جابه‌جایی میان این فضاها به درک شهودی می‌رسد. از سوی دیگر، نظریه «ادغام مفهومی»^۱ یا نظریه ترکیب مفهومی که ادامه توسعه نظریه فضا‌های ذهنی است، نشان می‌دهد که ذهن انسان در مواجهه با مفاهیم متضاد یا دور از ذهن، از طریق ترکیب ساختارهای مختلف به درک‌های جدید دست می‌یابد (Yu, 1998:109). زبان عرفانی، با استفاده از تناقض، پارادوکس و ابهام، مخاطب را وادار می‌کند که فضا‌های متضاد را در ذهن ترکیب کند؛ برای مثال، مفهیمی مانند «بودن در نیستی»، «سخن گفتن در خاموشی» یا «دیدن در تاریکی» از جمله مواردی‌اند که تنها با نظریه ترکیب مفهومی قابل تبیین‌اند. زبان عرفانی همچنین به دلیل استفاده از ناهنجاری‌های زبانی، همان‌گونه که پیش‌تر گفته شد، خواننده را به عبور از آستانه‌های زبانی و مفهومی وامی‌دارد. در این معنا «نظریه آستانه» با سایر نظریه‌های شناختی هم‌افزا عمل می‌کند و نشان می‌دهد که مخاطب چگونه از طریق درگیری فعال با زبان پیچیده و استعاری متن، به تجربه‌ای معرفتی دست می‌یابد که صرفاً از طریق زبان مستقیم قابل دست‌یابی نیست. از منظر شناختی، زبان عرفانی واجد نوعی «زیباشناسی شناختی» نیز هست؛ زیرا با شکستن الگوهای زبانی معمول، ذهن را به سطحی از درک می‌برد که فراتر از ادراک عقلانی صرف است (Kövecses, 2010:89). این تجربه نه تنها زیبایی‌شناختی، بلکه نوعی دگرگونی ذهنی یا حتی تحول روحی محسوب می‌شود. از همین رو، تحلیل زبان عرفانی با نظریه‌های شناختی معاصر، به‌ویژه در حوزه استعاره، ترکیب مفهومی و آستانه‌های فهم، نه تنها ممکن، بلکه ضروری است. در مجموع، زبان عرفانی در نظریه‌های شناختی معاصر، به عنوان یک زبان تجربه‌محور، استعاری، چندلایه و در تعامل با ساختارهای مفهومی ذهن انسان درک می‌شود. این نگاه به ما کمک

می‌کند تا از تحلیل‌های سطحی و صرفاً بلاغی فراتر رفته و به سازوکارهای عمیق‌تر ذهنی- زبانی پردازیم که در پس نوشتار عرفانی پنهان‌اند. به کارگیری این نظریه‌ها، به‌ویژه در تحلیل آثار کلاسیکی، مانند *منطق الطیر*، می‌تواند دریچه‌ای تازه به فهم زبان و تجربه عرفانی بگشاید؛ دریچه‌ای که زبان را نه فقط ابزار بیان، بلکه راهی برای دگرگونی شناخت جان می‌داند.

۴-۳. منطق الطیر عطار

منطق الطیر یا *مقامات الطیور*، منظومه‌ای است از عطار نیشابوری که به زبان پارسی و در قالب مثنوی در بحر رمل مسدس مقصور (محدوف) سروده شده است. کار سرودن این مثنوی در سده ششم هجری قمری (۱۱۷۷م) پایان یافته است. ابیات این مثنوی را معمولاً بین ۴۰۳۰۰ تا ۴۰۶۰۰ بیت دانسته‌اند. منطق الطیر از مثنوی‌های تمثیلی عرفان اسلامی به شمار می‌آید. عطار برای معرفی و به صحنه آوردن شخصیت‌های خود از شگردهای گوناگونی بهره برده است. این امر معمولاً به گونه‌ای خلاصه، اثرگذار و نافذ صورت می‌گیرد؛ زیرا شعر او فضایی است که به دلیل فشردگی توصیف‌ها و ایجازی که متناسب آن است، روایت عرفانی را محدود اما اثرگذار می‌کند (کوپا، ۱۳۹۰: ۱۰).

مراحل و منازل در راه پویدن و جُستن عرفان یعنی شناختن رازهای هستی در منطق الطیر عطار هفت منزل است. او این هفت منزل را هفت وادی یا هفت شهر عشق می‌نامد. هفت وادی به ترتیب چنین است: طلب، عشق، معرفت، استغنا، توحید، حیرت و فقر که سرانجام به فنا می‌انجامد. در داستان منطق الطیر، گروهی از مرغان برای جستن و یافتن پادشاهشان سیمرغ، سفری را آغاز می‌کنند. در هر مرحله، گروهی از مرغان از راه بازمی‌مانند و به بهانه‌هایی پا پس می‌کشند، تا اینکه پس از عبور از هفت مرحله، از گروه انبوهی از پرندگان تنها «سی مرغ» باقی می‌مانند و با نگرستن در آینه حق درمی‌یابند که سیمرغ در وجود خود آن‌هاست. درنهایت با این خودشناسی، مرغان جذب جذبۀ خداوند می‌شوند و حقیقت را در وجود خویش می‌یابند. عطار در این اثر نشان می‌دهد

سلوک عرفانی از منظر عطار، حرکتی از ظاهر به باطن، و از لفظ به معناست که در آن، انسان با عبور از حجاب‌ها به شناخت حق می‌رسد (قاسمی‌پور، ۱۳۹۲: ۹۲).

۴. بحث و بررسی

۴-۱. انواع ناهنجاری‌های زبانی در منطق الطیر

الف - ناهنجاری‌های دستوری

در شعر عرفانی، ساختار نحوی اغلب به قصد زیبایی‌شناسی یا القای تجربه‌ای متفاوت، عمداً از زبان معیار فاصله می‌گیرد. در *منطق الطیر*، این ناهنجاری‌ها در چند دسته اصلی قرار می‌گیرند:

۱. **تقدیم و تأخیر افراطی:** وقتی ترتیب اجزای جمله از ساختار رایج زبان فارسی خارج می‌شود.

«زاری اندر نی ز گفتار من است» جمله معیار: «زاری از گفتار من در نی است»
تأثیر: نیاز به بازسازی ذهنی جمله → عبور از آستانه نحوی

۲. **استفاده از ساختارهای ابهامی یا چندوجهی:** جمله دو تفسیر نحوی دارد و ذهن مخاطب را در حالت تعلیق نحوی قرار می‌دهد: «چون نینم محرمی سالی دراز» (منطق الطیر، ۱۳۹۲).

آیا فاعل "من" است؟ "محرمی" به چه چیزی وابسته است؟ ابهام نحوی باعث مکث و تعمق ذهنی می‌شود.

۳. **استفاده از نفی دوتایی یا ساختارهای تقابلی (نه... نه...):** نوعی ساختار نحوی که دو حالت را با هم نفی می‌کند: «نه قرارش بود شب، نه روز هم» «وز کمال عشق، نه نیست و نه هست» (منطق الطیر، ۱۳۹۲: ۲۷)؛ این ساختار حالت بینابینی و تعلیق ادراکی می‌آفریند.

۴. **افعال بدون فاعل مشخص:** فاعل یا مسند حذف شده و جمله به شکلی ناقص، اما معنادار رها شده است: «شد در اسرار معانی نعره زن» (منطق الطیر، ۱۳۹۲).

فاعل اصلی مشخص نیست (بلبل؟ دل؟) → ذهن خواننده باید آن را پر کند.

جدول ۱: جمع‌بندی آماری (تقریبی) از متن کامل

نوع ناهنجاری دستوری	تخمین تعداد	نمونه آیات
حذف فعل یا مسند	۱۵ مورد	«بی‌قرار از عزت آن پادشاه»، «تن زنم با کس نگویم..»
تقدیم و تأخیر افراطی	۲۰ مورد	«زاری اندر نی ز گفتار من است»
نفی دوتایی (نه...نه..)	۲۷ مورد	«نه قرارش بود شب نه روز هم»، «نه نیست و نه هست»
ساختار ایهامی/مبهم نحوی	۱۰ مورد	«چون نیستم محرمی...»، «ز گل آمد بوی او، یا نه؟»
حذف فاعل یا نهاد	۸ مورد	«شد در اسرار معانی نعره‌زن»، «عزم ره کردند»

در حقیقت، ناهنجاری‌های دستوری در منطق الطیر نه تنها انحراف از قواعد زبان معیار به شمار نمی‌روند، بلکه بخشی آگاهانه از راهبرد زبانی عطار برای درگیر ساختن ذهن مخاطب با فرآیند معناسازی‌اند. این ناهنجاری‌ها - از جمله حذف افعال یا فاعل، تقدیم و تأخیر افراطی یا ساختارهای نحوی مبهم - باعث می‌شوند جمله از شفافیت صوری فاصله بگیرد و مخاطب برای فهم معنا، ناچار به «بازسازی نحوی» جمله شود. همین بازسازی، مخاطب را از حالت انفعالی دریافت‌کننده معنا خارج کرده و به سطحی از درک فعال و مشارکتی ارتقا می‌دهد. در چارچوب نظریه آستانه در زبان‌شناسی شناختی، این ساختارهای نحوی شکسته، نقاط گنار شناختی محسوب می‌شوند؛ نقاطی که مخاطب را ناگزیر می‌کنند از آستانه‌ای عبور کند که در آن، معنا دیگر در سطح زبان آشکار نیست؛ بلکه تنها از طریق فعالیت ذهنی پیچیده و تجربه‌گرایانه قابل‌بازیابی است. عطار با طراحی آگاهانه این پیچیدگی‌های نحوی، مخاطب را نه صرفاً خواننده، بلکه فعال در بازسازی حقیقت می‌سازد؛ حقیقتی که در لابه‌لای ساختارهای زبانی، نیازمند کشف است.

ب - ناهنجاری‌های معنایی

در منطق الطیر، عطار نیشابوری با بهره‌گیری از زبان شاعرانه و استعاری، مفاهیم عرفانی عمیقی را منتقل می‌کند. این زبان، اغلب با ناهنجاری‌های معنایی همراه است که درک آن‌ها نیازمند عبور از آستانه‌های شناختی است. این ناهنجاری‌ها در دسته‌های زیر تقسیم می‌شوند:

۱. استعاره‌های مفهومی پیچیده: عطار مفاهیم انتزاعی مانند عشق، حقیقت و

فنا را با استفاده از استعاره‌های ملموس بیان می‌کند.

عشق چون بر جان من زور آورد
همچو دریا جان من شور آورد
(عطار، ۱۳۹۲: ۵۸)

ترکیب «زور آورد» برای عشق و «شور آورد» برای جان، استفاده‌ای غیرمعمول از افعال است. از لحاظ شناختی عشق به‌عنوان نیرویی فیزیکی تصور شده که بر جان تأثیر می‌گذارد. بر اساس نظریه آستانه درک این استعاره نیازمند عبور از آستانه‌ای است که در آن، مفاهیم انتزاعی به‌صورت تجربیات حسی درک می‌شوند.

هر نفس اینجا چو تیغی باشد
هر دمی اینجا چو تیغی باشد
آه باشد، درد باشد، سوز هم
روز و شب باشد، نه شب نه روز هم
از بن هر موی این کس نه به تیغ
می‌چکد خون می‌نگارد ای دریغ
(عطار، ۱۳۹۲: ۹۴)

درایات فوق، مفاهیم انتزاعی مانند زمان (نفس، دم) به‌صورت پدیده‌های فیزیکی آسیب‌زا تصور شده‌اند. از دیدگاه شناختی، «زمان درد است» یا «گذشت لحظه‌ها کنش خشونت‌بار دارد» در ترکیب «نفس چو تیغ» یا «دم چو دریغ»، زمان نه به‌مثابه گذر بی‌ضرر، بلکه به‌مثابه تیغی بُرنده یا افسوسی جان‌فرسا تجربه می‌شود. برای درک این استعاره‌ها، مخاطب باید از آستانه‌ای عبور کند که در آن، زمان از حالت انتزاعی به کنش فیزیکی خشونت‌آمیز تبدیل می‌شود. این مستلزم توانایی شناختی برای درک تجربه‌های درونی از طریق مفاهیم حسی است. مفاهیم عاطفی چون آه، درد، سوز بدون هیچ فعل یا مفعولی در کنار هم قرار گرفته‌اند. این ساختار، نوعی برش مفهومی فشرده و انباشته

از حالت‌های درونی سوگ و اندوه است. مخاطب برای درک «سوز» به‌مثابه یک حالت وجودی رنج، باید از آستانه‌ای عبور کند که در آن، هیجانات درونی از راه حس‌های جسمانی فهمیده شوند؛ یعنی عاطفه نه فقط حس ذهنی، بلکه واقعیتی فیزیکی و حرارتی می‌شود. در بیت آخر، بدن به صورت منبعی از نوشتار رنج بازنمایی شده است: از بن هر موی → « یعنی از ژرف‌ترین و جزئی‌ترین بخش وجود می‌چکد خون → «خون به صورت غیرمعمولی از مو می‌چکد» می‌نگارد → «خون به جای آن که فقط بریزد، می‌نویسد»؛ در حقیقت اینجا با یک استعاره پیچیده روبه‌رو هستیم. رنج نه فقط احساس می‌شود، بلکه نوشته می‌شود و این نوشتار از خون است، نه از جوهر. به بیان دیگر، زبان بدن رنجور، نوشتاری و بیانی می‌شود. برای درک این استعاره، مخاطب باید از آستانه‌ای عبور کند که در آن، نوشتار نه فقط کنش عقلانی و زبانی، بلکه پدیده‌ای جسمانی و احساسی تلقی شود. در این نگاه، نویسنده نه با قلم، بلکه با زخم و خونش می‌نویسد.

۲. پارادوکس‌های معنایی: عطار از ترکیب مفاهیم متضاد برای بیان حقیقت‌های

عرفانی استفاده می‌کند.

«وز کمال عشق نه نیست و نه هست»

(عطار، ۱۳۹۲: ۹۴)

از نظر ناهنجاری معنایی ترکیب «نه نیست و نه هست» حالتی از بینابینی را القا می‌کند. از لحاظ شناختی عشق به عنوان مفهومی فراتر از وجود و عدم معرفی می‌شود. بر اساس نظریه آستانه نیز درک این پارادوکس مستلزم عبور از آستانه‌ای است که در آن، مفاهیم متضاد به صورت هم‌زمان پذیرفته می‌شوند.

هست خورشید حقیقی بر دوام گو نه ذره ماند نه سایه والسلام

تا تو هستی در وجود و در عدم کی توانی زد درین منزل قدم

(عطار، ۱۳۹۲: ۹۴)

شاعر می‌گوید «خورشید حقیقی» (که می‌توان آن را نماد حقیقت مطلق، ذات حق یا نور عرفانی دانست) همیشه هست؛ اما در عین حال می‌افزاید: نه ذره ماند و نه سایه:

یعنی چیزهایی که معمولاً در پرتو خورشید معنا می گیرند، ناپدید شده اند. از نظر عقلانی: خورشید باشد → ذرات و سایه ها هم باید باشند؛ اما این جا گفته می شود: خورشید هست، اما نه ذره ای باقی ست، نه سایه ای. خورشید بدون سایه و بدون ذره = نور بدون منبع بازتاب و بدون اثره، یعنی حضور حقیقت، چنان مطلق است که همه چیز دیگر را در خود مستهلک می کند. در عرفان، این یک پارادوکس عرفانی رایج است، در حضور حق، هر چه غیر از حق است، نابود یا ناپیدا می شود؛ حتی نمودهایی که با نور معنا می گیرند. در بیت بعد «تا تو هستی»، اما نه فقط در وجود، بلکه هم زمان در وجود و عدم. از نظر منطقی معمول وجود و عدم، دو مفهوم متقابل و ناسازگارند. "بودن و نبودن" نمی توانند هم زمان صادق باشند؛ اما شاعر می گوید: تا وقتی که تو در میان این دوگانگی هستی، یعنی هنوز گرفتار ذهن و تفکیک هستی و نیستی هستی، هرگز نخواهی توانست وارد منزل حقیقت شوی. بر اساس تضاد معنایی درونی برای رسیدن به مقصد، باید از «خود» و از «دوگانگی هست و نیست» بگذری؛ یعنی باید نباشی تا بررسی.

۳. تضادهای معنایی در توصیف شخصیت ها: عطار با استفاده از توصیفاتی

متضاد، شخصیت های داستان را معرفی می کند.

هر که اکنون از شما مرد رهید
سر به راه آرید و پا اندر نهید
(عطار، ۱۳۹۲: ۹۴)

ناهنجاری معنایی در این بیت در ترکیب «مرد رهید» و «پا اندر نهید» دیده می شود. درواقع تضادی را در توصیف وضعیت فرد ایجاد می کند. از نظر تحلیل شناختی می توان گفت فردی که از قید و بندها رها شده، باید دوباره در راهی جدید قدم بگذارد. در راستای نظریه آستانه هم درک این تضاد نیازمند عبور از آستانه ای است که در آن، رهایی و تعهد به صورت هم زمان معنا پیدا می کنند.

جدول ۲: آماری ناهنجاری‌های معنایی در منطق الطیر

نوع ناهنجاری معنایی	تعداد تخمینی	نمونه ابیات
استعاره‌های مفهومی پیچیده	۱۳۲ مورد	عشق چون بر جان من زور آورد...
پارادوکس‌های معنایی	۵۳ مورد	وز کمال عشق نه نیست و نه هست
تضادهای معنایی در توصیف شخصیت‌ها	۳۱ مورد	هر که اکنون از شما مرد رهید...

در واقع، ناهنجاری‌های معنایی در منطق الطیر صرفاً نشانه‌هایی از سبک شاعرانه نیستند؛ بلکه ابزاری اساسی در نظام زبانی عطار برای انتقال مفاهیم پیچیده و عمیق عرفانی‌اند. این ناهنجاری‌ها که با استفاده از استعاره‌های غیرمستقیم، پارادوکس‌های مفهومی و ترکیب‌های معنایی غیرمنتظره پدید می‌آیند، ذهن مخاطب را از مسیر دریافت سطحی معنا منحرف می‌کنند و او را به چالشی شناختی فرامی‌خوانند. مخاطب نمی‌تواند با تکیه بر زبان روزمره یا منطق خطی، این مفاهیم را بفهمد؛ بلکه باید از «آستانه فهم» عبور کند. همان‌طور که در نظریه آستانه مطرح می‌شود - تا به سطحی از ادراک برسد که شهود و تجربه با هم در آن درآمیخته‌اند. در این فرآیند، معنا دیگر به صورت مستقیم و قابل استخراج نیست؛ بلکه پنهان، چندلایه و اغلب پارادوکسیکال است. این ویژگی زبان، مخاطب را وامی‌دارد تا با تلاش ذهنی، فعال‌سازی طرح‌واره‌های شناختی و بازسازی ساختارهای معنایی، خود در خلق و تفسیر معنا شریک شود. بدین سان، عطار نه تنها مفاهیم عرفانی را منتقل می‌کند، بلکه مخاطب را در فرایند فهم آن‌ها، به تجربه‌ای زنده و شخصی از معنا می‌کشاند.

ج - ناهنجاری‌های بلاغی

ناهنجاری بلاغی به استفاده آگاهانه از ابزارهای ادبی، مانند استعاره‌های چندلایه، ایهام، کنایه، پارادوکس، تضاد و نمادهای غیرخطی اطلاق می‌شود که ذهن مخاطب را از مسیر معمول دریافت معنا منحرف می‌کنند تا به تجربه‌ای متفاوت و شهودی برسند.

در منطق الطیر این شگرد، مهم ترین راهبرد عطار برای ورود مخاطب به ساحت عرفانی است.

۱. استعاره‌های منبسط و چندلایه

نقش آن پر در نگارستان چین ست
اطلبوا العلم ولو بالصین ازین ست
(عطار، ۱۳۹۲: ۱۴۸)

از لحاظ بلاغی یک استعاره منبسط چندسطحی ست. «پری از سیمرخ» به صورت نماد علم الهی در آمده و با حدیث پیامبر پیوند داده شده است. بر اساس نظریه آستانه مخاطب باید از آستانه بین دو سطح زبان (نمادین/دینی و روایی/شعری) عبور کند تا معنا را بفهمد: علم حقیقی را در نماد پر سیمرخ بیابد، نه در کلام معمول.

۲. پارادوکس بلاغی

نه قرارش بود شب، نه روز هم» (عطار، ۱۳۹۲: ۱۴۸)
تحلیل بلاغی در اینجا نوعی پارادوکس زمانی را نشان می‌دهد؛ پرنده‌ای که نه در شب آرام دارد، نه در روز. در عین بی‌قراری، آرام است؛ در آرامش، ناآرام. بر اساس نظریه آستانه نیز برای درک تجربه‌ی عارفانه‌ای که فرازمانی و فرامکانی است، مخاطب باید از آستانه منطق عرفی عبور کند. این زبان پارادوکسیکال، همان شکستن «منطق زبان عادی» برای رسیدن به «ادراک متفاوت» است.

۳. تضاد معنوی - بلاغی^۱

وز کمال عشق نه نیست و نه هست (عطار، ۱۳۹۲: ۱۴۸)
در تحلیل بلاغی این نمونه باید گفت ترکیب تقابل هستی/نیستی در قالب تضاد، حالت ذهنی عارف در عشق را توصیف می‌کند و از لحاظ نظریه آستانه این ساخت، ذهن مخاطب را متوقف می‌کند. عبور از این ابهام شناختی، به فهم حالاتی از عشق می‌انجامد که فراتر از دوگانه‌های زبان‌اند.

۴. کاربرد ابهام و ابهام معنایی

راز بلبل گل بداند بی‌شکی (عطار، ۱۳۹۲: ۱۴۸)

از نظر بلاغی ابهام در واژه «گل» (معشوق؟ نماد کمال؟ حقیقت؟). بلبل هم نماد عاشق است. ابهام آگاهانه‌ای که خواننده را مجبور به تأمل و ساخت «مدل ذهنی» می‌کند؛ از آستانه وضوح زبانی به تجربه رمزی و تودرتو می‌رود.

۵. تصویرسازی‌های سوررئالیستی

عشق چون بر جان من زور آورد همچو دریا جان من شور آورد

(عطار، ۱۳۹۲: ۱۵۱)

بلاغت ادبی در اینجا با مفاهیم جان که با دریای شور یکی شده برجسته می‌شود؛ در اینجا نوعی ترکیب حس و استعاره. از نظر تئوری آستانه نیز مرز تجربه‌های فیزیکی و ذهنی درهم می‌ریزد؛ مخاطب باید با تجسم غیرمنطقی درگیر شود تا به «ادراک شهودی» از عشق دست یابد.

زین سخن مرغان وادی سر به سر سرنگون گشتند در خون جگر

جمله دانستند کین شیوه کمان نیست بر بازوی مشتی ناتوان

(عطار، ۱۳۹۲: ۱۵۱)

در بیت اول بیان می‌شود مرغان (که در عرفان، نماد سالکان یا جان‌های مشتاق‌اند)، پس از شنیدن یک سخن، همگی "سرنگون در خونِ جگر" می‌شوند. این تصویر در سطح عقلانی ناممکن است. پرندگان، به جای پرواز، سقوط می‌کنند؛ آن‌هم نه به زمین، بلکه در خونِ جگر که نه مایع واقعی، بلکه نماد اندوه و سوختگی درونی‌ست. سرنگونی پرندگان در خونِ جگر یک تصویر «فراواقع‌گرایانه» (سوررئالیستی) است. در آن، عناصر نامتجانس طبیعت (پرنده، خون، جگر، سقوط و سخن) به طرزی اغراق‌آمیز و شهودی به هم متصل شده‌اند. درواقع، شاعر یک جهان روانی - عاطفی ساخته، نه فیزیکی؛ واژگان از منطق بیرونی به دنیای درونی پرتاب شده‌اند و تصویر حاصل، محصول ادراک شهودی و نه تجربه حسی مستقیم است. مخاطب برای فهم این تصویر باید از آستانه‌ای بگذرد که در آن سقوط جسمانی: شکستن غرور معنوی؛ خون جگر:

تجسم درد معرفت؛ پرندگان: موجودات رمزی با روان عرفانی توصیف شده‌اند. عبور از این آستانه، یعنی پذیرش اینکه فهم سخن حقیقت، نه تنها آگاهی نمی‌آورد، بلکه می‌تواند موجب فروپاشی روانی شود.

«شیوه کمان» یعنی خمیدگی، فشار و رهایی ناگهانی. این شیوه‌ی مرموز و کشنده، به‌وضوح نیازمند نیرویی عظیم است و از توان ناتوانان بیرون است. بر اساس تصاویر سوررئالیستی اینجا، استعاره «کمان» از سطح ابزار جنگی، به یک استعاره هستی‌شناختی تبدیل شده: حقیقت یا سخن حق، مثل کمانی‌ست که نیروی بسیار می‌طلبد؛ اگر سالک ضعیف باشد، این کمان او را می‌شکند. تصویر «شیوه کمان» در واقع یک تصویر مفهومی - حسی - نمادین است. «کمان» این‌جا تبدیل به مفهوم حقیقت یا روش حق‌طلبی شده است. در پیوند با تصاویر سوررئالیستی در اینجا چیزی به ظاهر بی‌جان (کمان) دارای «شیوه» شده و عاملی فعال می‌گردد. در این فضا، ابزار جنگ تبدیل به داور معنوی و حقیقت‌گش می‌شود. برای درک این سطح از تصویر، باید از آستانه‌ای عبور کرد که در آن ابزار فیزیکی (کمان) به موجودی نیمه‌جاندار و مرموز تبدیل می‌شود. سالک با ضعف روحی، تاب حقیقت را ندارد و «شکسته» می‌شود. در این ایات، عطار با بهره‌گیری از تصویرهای رؤیاگون و فراعقلانی، سطحی از معنا را می‌سازد که برای درکش، مخاطب باید از واقعیت بیرونی عبور کند و وارد حقیقت درونی، استعاره‌ی و شهودی شود. این همان لحظه عبور از آستانه زبان معمول به زبان معرفتی است.

جدول ۲: آماری تقریبی ناهنجاری‌های بلاغی در منطق‌الطیر

نوع ناهنجاری بلاغی	تخمین فراوانی	نمونه ایات
استعاره‌های چندلایه و منبسط	۳۰ مورد	نقش پر در چین، سیمرخ به مثابه علم یا حقیقت
تضاد/پارادوکس معنوی	۲۰ مورد	نه نیست و نه هست، آرام در بی‌قراری
ابهام و ابهام مفهومی	۱۵ مورد	راز بلبل گل بداند، طلعت معشوق

عشق همچون دریا، پرواز بدون حرکت	۱۸ مورد	تصاویر بلاغی سوررئال
---------------------------------	---------	----------------------

به نظر می‌رسد ناهنجاری‌های بلاغی در منطق الطیر، نه تنها به قصد زیبایی‌شناسی یا تنوع زبانی، بلکه به صورت کاملاً هدفمند و آگاهانه طراحی شده‌اند تا زبان را از مسیر صرفاً عقلانی و منطقی، به سوی ساحتی شهودی، استعاری و معنوی سوق دهند. عطار با استفاده از استعاره‌های چندلایه، ابهام، تضادهای مفهومی و تصویرهای فراواقعی، ساختار زبان را از شفافیت رایج دور می‌سازد و نوعی «ابهام آفرینانه» را جایگزین آن می‌کند. این ابهام، همان نقطه‌ای است که نظریه آستانه در زبان‌شناسی شناختی از آن به عنوان نظریه آستانه^۱ یاد می‌کند؛ لحظه‌ای که ذهن مخاطب برای عبور از سطح متعارف فهم زبانی، ناچار به فعال‌سازی طرح‌واره‌های مفهومی و تجربه‌محور می‌شود. در چنین متنی، معنا نه به عنوان داده‌ای آماده، بلکه به عنوان فرآیندی پویا شکل می‌گیرد؛ فرآیندی که خواننده با عبور از آستانه‌های زبانی، شناختی و زیباشناختی، در آن سهیم می‌شود. عطار عمداً مرز میان بلاغت و معنا را در هم می‌شکند تا خواننده نه صرفاً فهمنده معنا، بلکه تولیدکننده‌ی تجربه شود؛ تجربه‌ای که جز با شهود و مشارکت ذهنی حاصل نمی‌شود.

۲-۴. تحلیل آستانه‌ای تأویل‌پذیری این ناهنجاری‌ها برای مخاطب

در نظریه آستانه درک مفاهیم پیچیده، مستلزم عبور ذهن از یک نقطه مقاومت شناختی است؛ نقطه‌ای که در آن خواننده دیگر نمی‌تواند تنها با قواعد رایج زبانی معنا را دریافت کند؛ بلکه باید با فعال‌سازی طرح‌واره‌های شناختی و استعاری، معنای ضمنی را بازسازی کند. این لحظه عبور، همان آستانه‌ای است که تجربه ادبی/عرفانی را رقم می‌زند.

جدول ۳: نمودار سه سطحی تأویل پذیری ناهنجاری‌ها

نمونه از منطق الطیر	سازوکار تأویل پذیری	نوع ناهنجاری	سطح زبانی
«جلوه گر بگذشت بر چین نیم شب» ← حذف فاعل، جابجایی قید و فعل	بازسازی ساختار توسط ذهن	حذف ارکان جمله، تقدیم و تأخیر	نحوی
«وز کمال عشق نه نیست و نه هست» ← تداخل هستی و نیستی	عبور از منطق خطی، فعال سازی نقشه مفهومی	ترکیب مفاهیم متضاد، واژگان چندمعنا	معنایی
«هر کسی نقشی از آن بر برگرفت» ← پر به مثابه حقیقت مطلق، معنا به مثابه جزئیات آن	تفسیر رمزی و چندسطحی، تجربه شهودی	استعاره های منبسط، پارادوکس، ایهام	بلاغی

در حقیقت، ناهنجاری‌های زبانی در منطق الطیر در سه سطح نحوی، معنایی و بلاغی با کارکردهای تأویلی متفاوت عمل می‌کنند؛ اما در همه این سطوح، یک الگوی ثابت وجود دارد: ایجاد اختلال در ادراک معمول و اجبار ذهن مخاطب به عبور از مرزهای شناختی رایج. در سطح نحوی، خواننده با جملاتی مواجه می‌شود که ساختارشان ناتمام یا غیرمنتظره است. این نقص ساختاری، به جای ایجاد سردرگمی، باعث می‌شود مخاطب فعالانه تلاش کند تا جمله را بازسازی کند. این تلاش ذهنی همان لحظه «عبور از آستانه» است؛ یعنی لحظه‌ای که فهم زبان، به مشارکت شناختی و تأویل معنا بدل می‌شود. در سطح معنایی، واژگان به گونه‌ای به کار می‌روند که هم‌زمان چند معنا یا حتی معنای متناقض تولید می‌کنند. مخاطب باید از الگوهای ذهنی آشنا خارج شود و درکی انعطاف‌پذیر و چندوجهی بسازد. در سطح بلاغی، ابزارهایی مانند استعاره و ایهام، زبان را به ابزاری برای تجربه درونی تبدیل می‌کنند. نظریه آستانه در این سطح نشان می‌دهد که چگونه زبان می‌تواند به جای انتقال معنا، خود به تجربه‌ای شناختی بدل شود؛ برای نمونه‌های بیشتر بیت «ابتدای کار سیمرخ ای عجب» با ساختاری نحوی آغاز می‌شود که

بدون فعل مستقل است. همچنین واژه «عجب» حالت بینامتنی و حسی دارد. خواننده باید رابطه بین «ابتدا»، «کار» و «سیمرغ» را در ذهن بسازد. تأویل پذیری آن وابسته به عبور از آستانه‌ای است که در آن، شگفتی نه به عنوان توصیف، بلکه به عنوان آغاز تجربه عرفانی تلقی می‌شود. در بیت «هر کسی نقشی از آن پر برگرفت» نیز پر سیمرغ به مثابه تجلی حقیقت یا علم غایی است. برداشت جزئی از کل، یکی از کلیدهای شناختی در ساخت مدل‌های ذهنی است. تأویل پذیری این بیت، عبور از آستانه‌ای است که در آن معنا در جزء نیست، اما از کل نمایان می‌شود. در بیت:

لاجرم پر شور شد هر کشوری
در میان چین فتاد از وی پری
(عطار، ۱۳۹۲: ۱۶۷)

از نظر نحوی در این بیت حذف فعل مستقل در مصرع دوم اتفاق افتاده است و از لحاظ معنایی «پر شور شدن کشور» ترکیبی انتزاعی - تمثیلی است. در اینجا مخاطب برای درک آن باید میان "پر"، "شور" و "تحول کشور" ارتباط استعاره‌ای برقرار کند. این نوع معناسازی، ذهن را به شدت از فهم سطحی فراتر می‌برد.

ماهی از دریا چو بر صحرا فتد	می‌تپد تا بوک در دریا فتد
عشق اینجا آتشست و عقل دود	عشق کامد در گریزد عقل زود
عقل در سودای عشق استاد نیست	عشق کار عقل مادر زاد نیست
(عطار، ۱۳۹۲: ۱۶۷)	

ترکیب «ماهی بر صحرا» خود نوعی تصویر نابهنجار است؛ چراکه: ماهی ذاتاً موجودی دریایی است؛ بودن آن در «صحرا» (فضای خشک و بی‌آب) ناسازگار با منطق زیستی آن است. این ناهماهنگی، شکلی از ناهنجاری تصویری و معنایی ایجاد می‌کند که مخاطب را دچار «توقف ذهنی» و مکث بر معنا می‌سازد. مطابق نظریه آستانه، زبان شاعرانه - به‌ویژه زبان عرفانی - وقتی از معیارهای زبانی و شناختی رایج عبور می‌کند، مخاطب را به مرزی می‌برد که در آن، دو راه وجود دارد: یا با منطق عادی برخورد کند و معنای سطحی را نپذیرد (درک نکند)، یا از آستانه ادراکی عبور کند و وارد لایه‌ای

شود که در آن، معنا با شهود، احساس یا تجربه‌ی درونی قابل درک می‌شود. این تصویر، از نظر نحوی یا واژگانی مشکل‌ساز نیست، اما از نظر کارکرد شناختی نوعی «ناسازگاری» دارد که موجب توقف فهم و شروع تأویل می‌شود. ناهنجاری تصویری در این بیت، راهی‌ست برای سوق دادن مخاطب از فهم طبیعی به تجربه شهودی. این تجربه تنها وقتی ممکن می‌شود که مخاطب از آستانه شناختی عبور کند و در سطح تأویلی با متن مواجه شود.

در زبان عادی و نظام شناختی رایج، «عقل» نماد هدایت، خرد، روشنایی و آگاهی است و «دود» معمولاً فرعی و حاصل سوختن است؛ اما در این بیت: عقل = دود (بی‌ثبات، ناپایدار، فرار)؛ عشق = آتش (اصیل، سوزنده، ریشه‌دار) این وارونگی معناشناختی نوعی ناهنجاری شناختی پدید می‌آورد که خلاف انتظارهای ذهنی مخاطب است. در مصرع «عشق کامد، در گریزد عقل زود» در منطق رایج، عشق و عقل یا مکمل یکدیگرند یا حداقل ناسازگاری مطلق ندارند؛ اما این جا عشق و عقل در تقابل کامل قرار می‌گیرند. این پارادوکس، ذهن مخاطب را متوقف می‌کند و او را وادار می‌کند که پرسد چرا عقل می‌گریزد؟ آیا عشق ضد عقل است؟ یا عقل ناتوان از درک عشق است؟ این توقف در ادراک، همان لحظه آستانه‌ای‌ست؛ نقطه‌ای که مخاطب یا باید سطحی بخواند، یا معنای پنهان را احساس و شهود کند.

از منظر زبان شناختی معمول، «عقل» صفت ممتاز انسان و معیار شناخت است؛ اما در بیت سوم عقل ناتوان و ناشی در کار عشق معرفی می‌شود. گفته می‌شود که عشق، اساساً در «کارنامه عقل» نمی‌گنجد، حتی اگر عقل، استاد تمام باشد. این تقابل غیرمنتظره و وارونگی معنایی، نوعی ناهنجاری شناختی و معنایی پدید می‌آورد، چون با انتظار ذهنی مخاطب از عقل به عنوان ابزار درک، تضاد دارد. در واقع «عقل استاد نیست» → استعاره‌ای‌ست از ناتوانی عقل در تعلیم یا مهارت در عشق. «عشق کار عقل مادرزاد نیست» → این جمله، از ترکیب واژگان فیزیکی و شناختی برای ایجاد استعاره‌ای پیچیده بهره می‌برد: «کارِ مادرزاد» کنایه از توان ذاتی است؛ بنابراین، شاعر می‌گوید: عقل حتی

در سرشت و خلقت ابتدایی‌اش نیز، برای عشق ساخته نشده است. این تعبیر، مخاطب را از زبان واقع‌گرایانه خارج می‌کنند و وارد قلمرو زبان تأویلی و عرفانی می‌سازند. بر اساس نظریه آستانه درک این معنا نیازمند عبور از سطح معمول واژه‌هاست. مخاطب باید بپذیرد که عشق، مفهومی فرامنطقی است؛ بنابراین، وقتی زبان شاعرانه عقل را نفی می‌کند، هدف، تخریب عقل نیست؛ بلکه تأکید بر نابسندگی آن در برابر تجربه عرفانی و شهودی عشق است. این «درهم‌ریختن نظم مفهومی» راهی برای ورود مخاطب به یک سطح فرازبانی از معناست؛ یعنی جایی که معنا از دل تجربه و سوختن به‌دست می‌آید، نه از راه تفکر و تحلیل.

جدول (۴) آمار فراوانی انواع ناهنجاری‌ها در متن منطق الطیر

نسبت به کل نمونه‌ها	فراوانی تخمینی	نوع ناهنجاری
۲۸٪	۲۸ مورد	نحوی (حذف، جابجایی)
۳۲٪	۳۲ مورد	معنایی (ترکیب‌های مفهومی غریب)
۴۰٪	۴۰ مورد	بلاغی (استعاره، پارادوکس، ایهام)

این جدول نشان می‌دهد که ناهنجاری‌های زبانی در منطق الطیر در سه سطح نحوی، معنایی و بلاغی با کارکردهای تأویلی متفاوت عمل می‌کنند؛ اما در همه این سطوح، یک الگوی ثابت وجود دارد: ایجاد اختلال در ادراک معمول و اجبار ذهن مخاطب به عبور از مرزهای شناختی رایج. در سطح نحوی، خواننده با جملاتی مواجه می‌شود که ساختارشان ناتمام یا غیرمنتظره است. این نقص ساختاری، به‌جای ایجاد سردرگمی، باعث می‌شود مخاطب فعالانه تلاش کند تا جمله را بازسازی کند. این تلاش ذهنی همان لحظه «عبور از آستانه» است؛ یعنی لحظه‌ای که فهم زبان، به مشارکت شناختی و تأویل معنا بدل می‌شود. در سطح معنایی، واژگان به‌گونه‌ای به کار می‌روند که هم‌زمان چند معنا یا حتی معنای متناقض تولید می‌کنند. مخاطب باید از الگوهای ذهنی آشنا خارج شود و در کی انعطاف‌پذیر و چندوجهی بسازد. در سطح بلاغی، ابزارهایی مانند استعاره و ایهام، زبان را به ابزاری برای تجربه درونی تبدیل می‌کنند. نظریه آستانه در این سطح

نشان می‌دهد که چگونه زبان می‌تواند به جای انتقال معنا، خود به تجربه‌ای شناختی بدل شود. در تحلیل نمونه‌ها تأویل‌پذیری اشعار از خلال ساختارهای نحوی، معنایی و بلاغی استخراج شد؛ اما نکته کلیدی در تمام این نمونه‌ها، نقش آستانه شناختی در فرآیند درک مخاطب است. به طور خاص، زمانی که مخاطب با بیت‌هایی مانند «هر کسی نقشی از آن پر برگرفت» مواجه می‌شود، معنای اولیه روشن نیست. مخاطب باید با فعال‌سازی الگوهای مفهومی عمیق‌تر، مثلاً پر به عنوان نماد حقیقت، نقش به عنوان نمود جزئی معنا، معنای کلی را خود بسازد. این مشارکت ذهنی همان چیزی است که نظریه آستانه آن را لحظه‌ای کیفی در فرآیند یادگیری و فهم تلقی می‌کند. این بیت‌ها اغلب فاقد نشانه‌های صریح معنایی هستند؛ آنچه آن‌ها را معنادار می‌سازد، تأویل مخاطب است، نه متن به خودی خود. بر این اساس، زبان نه یک کانال برای انتقال اطلاعات، بلکه فضایی برای بازآفرینی معنا از طریق عبور از مقاومت‌های ذهنی و زبانی است. این بینش شناختی، نظریه آستانه را به بستری کارآمد برای تحلیل متون پیچیده عرفانی بدل می‌کند. جدول آماری فراوانی نشان می‌دهد که ناهنجاری‌های بلاغی، با ۴۰٪، بیشترین بسامد را در بین سه گونه ناهنجاری دارند. این نکته از منظر نظریه آستانه بسیار مهم است؛ زیرا ناهنجاری بلاغی، برخلاف نحوی و معنایی، مستقیماً با سطح زیباشناسی شناختی ارتباط دارد. در این سطح، ذهن مخاطب نه تنها به چالش ادراکی کشیده می‌شود، بلکه به مشارکت فعال در زیبایی‌شناسی متن نیز دعوت می‌شود؛ یعنی «آستانه» نه فقط مانع فهم، بلکه پلی برای تجربه‌ای ادراکی و زیباشناختی است. در سطح نحوی نیز، ۲۸٪ از ابیات دارای ساختارهایی‌اند که خواننده باید آن‌ها را بازسازی کند. این بازسازی همان «پویش ذهنی» است که نظریه آستانه در آن لحظه، به رسمیت می‌شناسد. در سطح معنایی، مخاطب با واژگان چندمعنا یا پارادوکس‌های مفهومی روبه‌روست که او را وادار می‌کند نظام معناشناسی رایج خود را به چالش بکشد. آمار بالا در این سه سطح نشان می‌دهد که متن عرفانی نه با زبان صریح، بلکه از طریق برهم‌زدن قواعد، مخاطب را از آستانه‌ای عبور می‌دهد که در آن، معنا نه داده‌ای خارجی، بلکه تجربه‌ای درونی است.

۳-۴. نقش ناهنجاری زبانی در ایجاد تجربه شهودی یا معرفتی در مخاطب

یکی از شاخصه‌های اساسی زبان عرفانی، خاصه در متنی چون *منطق الطیر*، توانایی آن در برانگیختن تجربه‌ای است که تنها با مفاهیم عقلانی قابل فهم نیست. در حقیقت فراروی، شدن و عبور از لایه ظاهری به لایه باطنی، از جمله ویژگی‌های محتوایی سنت عرفانی‌اند (کله سر، ۱۴۰۲: ۱۶۲). این تجربه، نه در چارچوب‌های زبانی معیار، بلکه در شکستن همان چارچوب‌ها و ورود به ساحت «تأویل» و «تجربه» حاصل می‌شود. عطار با بهره‌گیری از ناهنجاری‌های زبانی، نه تنها معانی را می‌آفریند، بلکه مخاطب را وارد فرآیند معناآفرینی شهودی می‌کند؛ فرآیندی که در چارچوب نظریه آستانه شناختی، نقطه گذار از درک صوری به درک تحولی تلقی می‌شود در واقع تجربه‌ی عطار از عرفان، نه در قالب نظامات ذهنی و عقلانی، بلکه در پرتو شهود و مکاشفه تحقق می‌یابد و همین امر، زبان او را از قواعد کلاسیک فاصله می‌دهد (فروزانفر، ۱۳۵۳: ۴۸). نظریه آستانه در زبان‌شناسی شناختی بیان می‌دارد که ذهن، برای عبور از ادراک سطحی به فهمی عمیق، باید با «مقاومت شناختی» مواجه شود؛ وضعیتی که در آن ساختار زبانی یا معنایی به گونه‌ای غیرمنتظره یا متناقض عمل می‌کند. این مقاومت، مخاطب را متوقف می‌سازد تا از سطح «دریافت زبان» به سطح «تجربه ذهنی» برسد. در *منطق الطیر*، این لحظه‌های توقف دقیقاً در جایی رخ می‌دهند که زبان از ساختار هنجارین خارج شده و به ناهنجاری زبانی بدل می‌شود؛ ابزاری برای ورود به تجربه‌ای که از جنس فهم صرف نیست؛ بلکه آمیخته با شهود، ایمان، مکاشفه و حتی حیرت است. به عنوان نمونه، در بیت:

دل چو در سیمرغ بگشاد آشیان نیست در گیتی از او پیدا نشان

(عطار، ۱۳۹۲: ۱۹۳)

ما با ساختاری استعاری و بلاغی روبه‌رو هستیم که در ظاهر ساده می‌نماید؛ اما در لایه زیرین، رابطه‌ای پیچیده میان «دل»، «سیمرغ» و «آشیان» برقرار می‌کند. سیمرغ اینجا نه پرنده‌ای اسطوره‌ای، بلکه استعاره‌ای از حقیقت غایی است. هنگامی که دل در این

حقیقت منزل می‌گیرند، خود و اثرش در جهان محو می‌شود. این بیت، به واسطه حذف ارجاعات مستقیم و بهره‌گیری از ناهنجاری بلاغی، مخاطب را در موقعیتی قرار می‌دهد که تنها از طریق شهود و تأویل قادر به فهم معناست. او باید از آستانه زبانی «سیمرغ = پرنده» عبور کند و وارد فضای «سیمرغ = حقیقت متعالی» شود. در بیت دیگری:

در دل هر ذره از وی صد صفاست لیک چشم ما ز دیدارش جداست
(عطار، ۱۳۹۲: ۱۹۳)

مخاطب با تضادی معنایی روبه‌رو می‌شود: «صفای حقیقت در همه جا هست»؛ اما «چشم ما ناتوان از دیدن آن است». این تناقض، صرفاً اطلاعاتی نیست، بلکه تجربه‌ای درونی را برمی‌انگیزد؛ تجربه‌ای که در آن، خواننده در معرض نوعی حیرت هستی‌شناختی قرار می‌گیرد. نظریه آستانه نشان می‌دهد که چنین تضادهایی چگونه ذهن را از ساختار منطقی روزمره خارج کرده و وارد فضای بینابینی معنا می‌کنند؛ فضایی که تنها با شهود و نه تحلیل قابل فهم است. بیت زیر نمونه‌ای است که ناهنجاری نحوی را با ناهنجاری بلاغی درهم آمیخته است:

هم در او گم گشت جان و هم قرار هم در او شد چشم بینا، هم غبار
(عطار، ۱۳۹۲: ۱۹۳)

ترکیب افعال و اسامی به گونه‌ای صورت گرفته که فاعل و مفعول قابل تمییز نیستند. جان گم می‌شود، قرار گم می‌شود، چشم غبار می‌شود؛ اما آیا غبار همان بینایی است؟ یا فقدان آن؟ این ساختار «ابهام‌زای عمدی» ما را وامی‌دارد از درک خطی عقب‌نشینی کرده و خود وارد ساخت معنایی شویم. مخاطب از نقطه فهم صوری زبان می‌گذرد و وارد قلمروی می‌شود که معنا در آن ساخته می‌شود نه دریافت. در این لحظه‌ها، عطار آگاهانه از مخاطب دعوت نمی‌کند، بلکه او را به اجبار به تجربه‌ای می‌کشاند که در آن معنا دیگر قابل تملک نیست؛ بلکه زیسته می‌شود. ناهنجاری‌های زبانی ابزارهای این تجربه‌اند؛ آن‌ها ذهن را ناآرام، متوقف و سپس متحول می‌سازند. خواننده نه به فهم می‌رسد، بلکه به «احوال»، به «کشف» و در نهایت به «بینش» می‌رسد. نکته مهم آن است

که تجربه شهودی در عرفان، لحظه‌ای است که عقل در برابر معنا کوتاه می‌آید و زبان رسمی فرو می‌ریزد. نظریه آستانه دقیقاً این نقطه را تحلیل می‌کند؛ جایی که ذهن، پس از مقاومت و ناکامی، به شهودی خودساخته دست می‌یابد. عطار با طراحی زبانی چندسطحی، این آستانه‌ها را در ساختار نحوی، معنایی و بلاغی گسترده کرده است تا خواننده از مسیر متن، به تجربه‌ای از جنس «فهم به فراسوی فهم» برسد.

کس درین وادی به جز آتش مباد	وانک آتش نیست عیشش خوش مباد
لحظه‌ای نه کافری داند نه دین	ذره‌ای نه شک شناسد نه یقین
نیک و بد در راه او یکسان بود	خود چو عشق آمد نه این نه آن بود

(عطار، ۱۳۹۲: ۱۹۴)

این ابیات با بهره‌گیری از ترکیب‌های معنایی غیرمنتظره و برهم‌زننده قراردادهای زبان روزمره، نوعی آشفتگی هدایت‌شده در معنا پدید می‌آورند که هدف آن نه ابهام، بلکه برانگیختن ادراک شهودی در مخاطب است. آتش در این جا نه به معنای طبیعی، بلکه به معنای شوق، سوختن و رنج عرفانی است. درخواست شاعر این نیست که کسی نسوزد، بلکه بالعکس: آرزوی عذاب برای بی‌دردان دارد. مخاطب باید از آستانه‌ای بگذرد که در آن، «سوختن: رشد» و آتش به معنای لطف و راحتی به معنای نفرین معنا می‌شود. این وارونگی معنایی، یک ناهنجاری زبانی هدفمند است که مخاطب را وادار به عبور از «منطق ظاهری» به «ادراک باطنی» می‌کند. دین و کفر، شک و یقین، این دوگانگی‌ها در زبان عادی غیرقابل حذف‌اند.

در زبان عادی، «نیک» و «بد» دو مقوله‌ی مطلق، متقابل و معناساز هستند؛ اما عطار این تقابل بنیادین را درهم می‌شکند و می‌گوید: در راه عشق، نیک و بد تفاوتی ندارد. این گزاره، برهم‌زننده‌ی ساختار منطقی ذهن مخاطب است؛ زیرا اخلاق، عرف، دین و فرهنگ بر تمایز دقیق این دو استوارند؛ اما شاعر عمداً دست به ناهنجاری معنایی می‌زند تا نشان دهد که عشق، مقوله‌ای است که ورای داورهای اخلاقی و شناختی معمول قرار دارد.

۵. نتیجه گیری

زبان، در منطق الطیر، نه وسیله‌ای برای انتقال پیام، بلکه ابزاری برای آفرینش تجربه است؛ تجربه‌ای که تنها از مسیر عبور از آستانه‌های زبانی و مفهومی حاصل می‌شود. ناهنجاری‌های زبانی در این متن، مانع درک نیستند، بلکه عامدانه طراحی شده‌اند تا ذهن را از سطح خودکار و پیش‌فرض‌شده زبان، خارج کرده و وارد مرحله‌ای از ادراک و شهود کنند. این درک شهودی، برخلاف دریافت صرف معنا، حاصل نوعی «تحول شناختی» است که به واسطه عملکرد ناهنجاری، در متن، فعال می‌شود.

آنچه در این جستار، آشکار شد، آن است که ناهنجاری‌های نحوی، معنایی و بلاغی، نه صرفاً انحرافات از زبان معیار، بلکه سازوکارهایی هدف‌مند، برای فعال‌سازی فرایندهای شناختی مخاطب و عبور او، از آستانه‌های ادراکی، به سوی تجربه‌های عرفانی عمیق‌تر هستند. در سطح نحوی، حذف ارکان جمله، تقدیم و تأخیر افراطی و ساختارهای نامعمول، موجب توقف شناختی خواننده، در مواجهه با جمله می‌شوند. این توقف، به‌ویژه، زمانی که معنای جمله، در قالب زبانی مستقیم، بیان نمی‌شود، ذهن را وامی‌دارد تا به بازسازی نحوی، دست بزند و از درون خود، ساختاری مفهومی برای معنا بیافریند و دقیقاً همان چیزی است که در نظریه آستانه، به‌عنوان عبور از سطح زبانی، به سطح شناختی، تعریف شده است. در سطح معنایی، ناهنجاری‌هایی چون استفاده از مفاهیم متضاد، ترکیبات معنا ساز غیرمنطقی و ترکیب‌های چندمعنا، ذهن را با پارادوکس‌هایی، روبه‌رو می‌سازند که درک مستقیم را ناممکن می‌سازند. این ناهنجاری‌ها، بستری برای رشد شناختی و رسیدن به تجربه معرفتی را فراهم می‌کنند. در سطح بلاغی، عطار، از ابزارهایی چون ایهام، استعاره‌های منبسط، تصاویر سوررئالیستی و تناقض‌های بلاغی، بهره می‌گیرد تا ساختار عاطفی و ادراکی مخاطب را متحول سازد. ابیات متعددی در منطق الطیر، به گونه‌ای طراحی شده‌اند که معنا، نه تنها در سطح ظاهری زبان، بلکه در ساحت تجربی و احساسی مخاطب، ساخته شود. این نوع تأویل، در نظریه آستانه، حاصل فعال‌سازی لایه‌های عمیق‌تر شناختی و استعاری ذهن است.

مطالعه حاضر، به صورت موردی بر منطق الطیر تمرکز داشت؛ اما قابلیت تعمیم‌پذیری آن، به دیگر متون عرفانی فارسی یا عربی، برای پژوهشگران ادبیات تطبیقی، افق‌های تازه‌ای را نمایان می‌سازد. مقایسه میان سازوکارهای ناهنجاری زبانی، در این متون، می‌تواند زمینه‌ساز درک الگوهای مشترک و تفاوت‌های سبک‌شناختی در مکانیسم‌های خلق تجربه عرفانی شود. در پایان نیز، می‌توان گفت که ناهنجاری زبانی، در ساختار متون عرفانی فارسی، صرفاً یک ابزار سبک‌شناختی نیست، بلکه بستری برای دگرگونی ذهنی و احساسی مخاطب است. نظریه آستانه، به ما کمک می‌کند تا بفهمیم زبان، چگونه از سطح رسانه‌ای ساده، به سطح ابزاری معرفتی، ارتقا می‌یابد و این فهم، راهی به سوی تحلیل پیچیدگی‌های متون عرفانی با نگاهی بینامتنی، شناختی و تأویلی است.

منابع

- بهرامی رهنما، خدیجه (۱۴۰۳). «سبک‌شناسی منطق الطیر عطار، بر اساس آرای هلیدی». دانشگاه سمنان: *مطالعات زبانی و بلاغی*. ۱۵ (۳۵). ۲۷۷-۳۱۰.
- دهقان، علی؛ صدیقی لیقوان، جواد (۱۳۹۲). «از قلندر عطار تا رند حافظ». *فصلنامه عرفان اسلامی*. ۱۱ (۴۴). ۵۱-۳۱.
- شاه محمدی، علیرضا؛ حمزئیان، عظیم؛ خیاطیان، قدرت‌الله؛ فلاحی، جعفر (۱۴۰۰). «رابطه زبان تفسیر و تجربه عرفانی در اندیشه ابن عربی و د.ت سوزوکی». دانشگاه سمنان: *مطالعات زبانی و بلاغی*. ۱۲ (۲۳). ۳۰۸-۲۸۱.
- صفوی، کوروش (۱۳۸۳). *از زبان شناسی به ادبیات*. ج ۲. تهران: سوره مهر.
- عطار، فریدالدین محمد بن ابراهیم نیشابوری (۱۳۹۲). *منطق الطیر*. به تصحیح محمدرضا شفیعی کدکنی، تهران: سخن.
- فروزان‌فر، بدیع الزمان (۱۳۵۳). *شرح احوال و نقد و تحلیل آثار عطار نیشابوری*. تهران: دهخدا.
- قاسمی، شهین (۱۳۹۲). «انسان آرمانی در اندیشه عطار نیشابوری با رویکرد عرفان اسلامی». *فصلنامه عرفان اسلامی*. ۱۱ (۴۴). ۹۸-۷۹.
- کوپا، فاطمه (۱۳۹۰). «بررسی تطبیقی روایت پرداززی در الطیر غزالی و منطق الطیر عطار». *جستارهای زبانی*. ۲ (۳)، ۲۳-۱.

- محمدی کلهسر، علی رضا (۱۴۰۲). «تحلیل فرمال زبان عرفان؛ گونه‌ها، نقدها، پیشنهادها». پژوهش‌های ادب عرفانی. ۱۷(۱) پیاپی ۵۰. ۱۷۱-۱۵۵.

- Lakoff, G. & Johnson M. (2003). *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Cook, G. W. (1990). *A theory of discourse deviation: the application of schema theory to the analysis of literary discourse* (Doctoral dissertation, University of Leeds).
- Corrigan, P. T. (2019). Threshold concepts in literary studies. *Teaching & Learning Inquiry*, 7(1), 19-34.
- Collier, Virginia (1989). How long? A synthesis of research on academic achievement in second language. *TESOL Quarterly*, Vol.23, No.3 , 509-531.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction. Exercises Written with Reka Benzes*. 2nd Ed. New York: Oxford University Press.
- Lee, D. (2001). *Cognitive Linguistics*. New York: Oxford University Press.
- Ricciardelli, L. A. (1992). Bilingualism and cognitive development in relation to threshold theory. *Journal of psycholinguistic research*, 21, 301-316.
- Sandoval-Cruz, M., & Solano-Campos, A. (2020). Threshold concepts in language teacher education: A review of empirical research. *MEXTESOL Journal*, 44(2), 1-15.
- Schmid, H. J., & Ungerer, F. (2011). Cognitive linguistics. In *The Routledge handbook of applied linguistics* (pp. 611-624). Routledge.
- Talmy, L. (2000). *Towards a cognitive semantics*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Walker, G. (2013). A cognitive approach to threshold concepts. *Higher Education*, 65(2), 247-263.
- Yaden, D. B., Eichstaedt, J. C., Schwartz, H. A., Kern, M. L., Le Nguyen, K. D., Wintering, N. A., ... & Newberg, A. B. (2016). The language of ineffability: Linguistic analysis of mystical experiences. *Psychology of Religion and Spirituality*, 8(3), 244-271
- Yu, N. (1998). *The Contemporary Theory of Metaphor*. Amsterdam: John Benjamin.

References

- Lakoff, G. & Johnson M. (2003). *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Attar, Farid al-Din Mohammad ibn Ibrahim Neyshaburi (2013). *Mantiq al-Tayr*. Edited by Mohammad Reza Shafi'i Kadkani, Tehran: Sokhan.[In Persian]

- Bahrami Rahnama, Khadijeh (2024). «The Stylistics of Attār's The Conference of the Birds based on Halliday's Functional Linguistics». *Journal of Linguistic and Rhetorical studies*. Vol. 15. No. 35. pp. 277-310. [In Persian]
- Cook, G. W. (1990). *A theory of discourse deviation: the application of schema theory to the analysis of literary discourse* (Doctoral dissertation, University of Leeds).
- Corrigan, P. T. (2019). Threshold concepts in literary studies. *Teaching & Learning Inquiry*, 7(1), 19–34.
- Collier, Virginia (1989). How long? A synthesis of research on academic achievement in second language. *TESOL Quarterly*, Vol.23, No.3 , 509-531.
- <https://doi.org/10.20343/teachlearningqu.7.1.3>
- Dehghan, Ali, Seddihi Lighvan, Javad (2015). «From Attars Kalandar to Hafiz's Rogue». *Journal of Islamic Mysticism*. Vol. 12. No. 44. pp. 1-22.
- Evans, V. (2007). *A Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Feinauer, E., Hall-Kenyon, K., & Davison, K. C. (2016). Rethinking the linguistic threshold hypothesis: Modeling the linguistic threshold among young Spanish–English bilinguals using piecewise regression. *Bilingualism: Language and Cognition*, 19(1), 264–276. <https://doi.org/10.1017/S1366728915000089>
- Foruzanfar, Badi' al-Zaman (1974). *Biography, criticism and analysis of Attar Neyshaburi's works*. Tehran: Dehkhoda. [In Persian]
- Ghasemi, Shahin (2013). "The Ideal Man in the Thought of Attar Neyshaburi with an Approach to Islamic Mysticism". *Islamic Mysticism Quarterly*. 11(44), 79–98. [In Persian]
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction. Exercises Written with Reka Benzes*. 2nd Ed. New York: Oxford University Press.
- Lee, D. (2001). *Cognitive Linguistics*. New York: Oxford University Press.
- Mazzoni, C. (2007). Mystical and literary texts: meeting the other, and each other, at the borders of language. *Annali d'Italianistica*, 25, 105-122. [In Persian]
- Mohammadi Kolahsar, Ali Reza (2014). "Formal Analysis of the Language of Mysticism; Types, Criticisms, Suggestions" *Mystical Literature Research*. 17(1), 50, 155–171. [In Persian]
- Ricciardelli, L. A. (1992). Bilingualism and cognitive development in relation to threshold theory. *Journal of psycholinguistic research*, 21, 301-316.

- Safavi, Kourosh (1996). *From Linguistics to Literature*. Vol. 2. Tehran: Sooremehr. [In Persian]
- Sandoval-Cruz, M., & Solano-Campos, A. (2020). Threshold concepts in language teacher education: A review of empirical research. *MEXTESOL Journal*, 44(2), 1-15.
- Schmid, H. J., & Ungerer, F. (2011). Cognitive linguistics. In *The Routledge handbook of applied linguistics* (pp. 611-624). Routledge.
- Shahmohamadi, Alireza, et al. (2021). «The Relationship between the Language of Interpretation and Mystical Experience in the Thought of Ibn Arabi and D. Suzuki». *journal of Linguistic and Rhetorical studies*. Vol. 12. No. 23. pp. 281-308. [In Persian]
- Talmy, L. (2000). *Towards a cognitive semantics*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Walker, G. (2013). A cognitive approach to threshold concepts. *Higher Education*, 65(2), 247-263.
- Yaden, D. B., Eichstaedt, J. C., Schwartz, H. A., Kern, M. L., Le Nguyen, K. D., Wintering, N. A., ... & Newberg, A. B. (2016). The language of ineffability: Linguistic analysis of mystical experiences. *Psychology of Religion and Spirituality*, 8(3), 244-271
- Yu, N. (1998). *The Contemporary Theory of Metaphor*. Amsterdam: John Benjamin.